

SVENSKT NÄRINGSLIV

Arbetsmarknadskriminalitet

– HUR PÅVERKAS FÖRETAGEN OCH VAD BEHÖVER GÖRAS?
FEBRUARI 2023

Författare: Pia Bergman

Arbetsmarknadskriminalitet – hur påverkas företagen och vad behöver göras?

Hur motverkar vi kriminalitet på arbetsmarknaden?

Svenska företag drabbas idag av oseriös konkurrens från aktörer som inte följer de lagar, förordningar och avtalade regler som styr den svenska arbetsmarknaden.

Svenskt Näringsliv har ett stort intresse av att arbetet mot kriminalitet på arbetsmarknaden är så effektivt och ändamålsenligt som möjligt för att säkerställa företagens konkurrenskraft och tillgodose statens finanser.

I en ny rapport från Svenskt Näringsliv identifieras ett antal problem med dagens arbete mot kriminalitet på arbetsmarknaden. Rapporten föreslår ett antal åtgärder som skyndsamt behöver vidtas. Det handlar bland annat om att införa sekretesslättnader och ändra fokus från arbetslivskriminalitet till att utgå från företagens behov och möjligheter att kunna konkurrera på lika villkor.

Rapporten utgör ett underlag för de ställningstaganden och beslut som krävs av politiken och andra beslutsfattare i det fortsatta arbetet med att bekämpa kriminalitet på arbetsmarknaden.

Svenskt Näringsliv vill särskilt tacka Pia Bergman, expert ekonomisk brottslighet och arbetsmarknadskriminalitet, tidigare Skatteverket. Pia har sammanställt denna rapport och delat med sig av sin erfarenhet av vilka åtgärder som är nödvändiga att vidta för att komma tillrätta med kriminaliteten på arbetsmarknaden.

Innehåll

Inledning	3
Är alla företagare kriminella?	4
Arbetsmarknadskriminalitetens koppling till organiserad brottslighet	7
Konkurrens och behov av utländska företag	11
Samverkan svaret på allt?	17
Digitala behov	24
Sammanfattning	26

Inledning

Denna rapport har fokus på problemen med arbetsmarknadskriminalitet. Rapporten identifierar det som inte beaktas idag, som

- brister i samordningen som framgår av uppdrag och regleringsbrev
- brister i lagstiftningen
- bristande stöd till seriösa företag och företagare.

Samhället står idag inför många, stora och komplexa utmaningar som den så kallade marknaden, det vill säga alla företag, behöver förhålla sig till och lösa. En förutsättning är att konkurrens kan ske under schyssta villkor. När företag kan konkurrera på lika villkor finns grunden för tillväxt och bra affärer. När bra affärer görs kan schyssta och bra arbetsplatser erbjudas för både nuvarande och framtida arbetstagare. Detta innebär även att samhället kan få in pengar till vård, skola, omsorg, pensioner och annat som samhället och deras beslutshavare ansvarar för.

När konkurrensen undermineras av oseriösa aktörer och ibland rent kriminella företag undermineras också hela tilltron till samhället och dess funktioner. När för stor del av marknaden inte längre följer gällande regelverk minskar både förmågan och motivationen hos seriösa företag att fortsätta satsa och utvecklas. Företag som inte är lönsamma kan heller inte förverkliga sina affärsidéer och erbjuda trygga arbetsplatser. Det är därför viktigt att vi börjar prata om arbetsmarknadskriminalitet och att lämpliga åtgärder vidtas för att minska den osunda konkurrensen. Problematiken med den osunda konkurrensen startar med illojala **företag**. Fokus behöver därför ligga på företagens förmåga och vilja till att bidra till en sund konkurrens. När den finns så skapas också större möjligheter att motverka arbetslivskriminaliteten. Det är med andra ord dags att ändra begrepp till arbetsmarknadskriminalitet och utgå från företagets utsatthet. På så sätt kan även arbetslivskriminaliteten motverkas.

Arbetslivskriminalitet – kriminalitet som finns inom hela eller en del av verksamheten och som drabbar individen

Arbetsmarknadskriminalitet – regelöverträdelser och annan kriminell verksamhet som en del av konkurrensen och som drabbar företaget

Är alla företagare kriminella?

Att hoppas på ett samhälle helt utan kriminalitet och fusk är att hoppas på en utopi. Men samhället behöver hålla tillbaka de oseriösa aktörerna så att motivationen att fortsätta följa lagar och regler kan hållas hög. De allra flesta företag har en hög moral och vilja till att göra rätt. Skatteverkets årliga enkätundersökningar visar de senaste 10 åren att 96–97 procent av alla företag anser sig moraliskt förpliktigade att följa reglerna. Men samtidigt visar andra undersökningar att ingen önskar bli ”den sista skattebetalaren”. Moralen påverkas dock av omvärldens agerande och påtryckningar från såväl politiskt håll som speglingar i media och andra påverkansorgan. Moralen påverkas även av agerandet från andra företag, verkligt agerande eller agerande man tror de andra har. Slutligen påverkas moralen av upptäcktsrisken ifall man skulle fuska.

För många företag står nu den moraliska aspekten och väger. Fler branscher beskrivs som korrupta och kriminella, och rubriker om den organiserade brottslighetens intrång bland företagen är vanliga i media. Det finns en fara i, att utan fakta, svärta ner hela eller delar av branscher som kriminella. Detta kan då bli en självuppfyllande profetia. Från politiskt håll måste det finnas en förståelse för att även om kriminella aktörer och fuskande företagare finns inom alla branscher och mer frekvent inom vissa, så önskar de flesta företag och företagare agera inom lagens ramar. Beslutsfattarna och myndigheterna behöver stödja dessa företag så att deras motivation kvarstår på samma höga nivå som idag.

Företagens verklighet

Hur ser då verkligheten ut från företagarnas håll? Som nämnts ovan vill de allra flesta företagare följa lagar och förordningar. Trots det kan man ur enkäterna även läsa ut att en stor andel företag upplever sig utsatta för illojal konkurrens, och att en stor andel företagare personligen känner någon som fuskar. Se figurerna nedan.

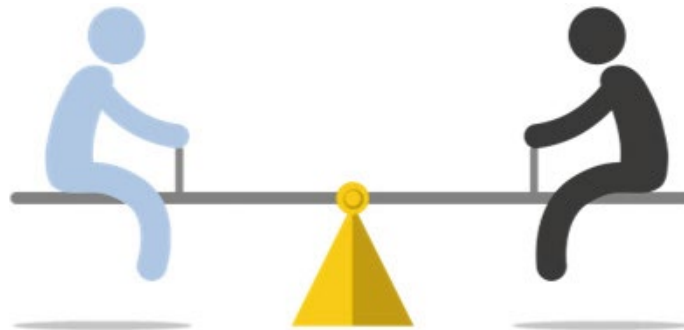
Nästan var femte företagare säger att de är personligen känner någon som fuskar med lagar och förordningar och lika stor andel anser sig utsatt för illojal konkurrens.

- Känner du personligen någon som fuskar?

Nästan var femte företagare säger alltså att de personligen känner någon som fuskar med lagar och förordningar, och en lika stor andel anser sig utsatt för illojal konkurrens.

Sett ur ett samhällsperspektiv kan nuläget symboliseras med en gungbräda, där de seriösa företagen sitter på ena sidan och motverkar de oseriösa och fuskande. (Se bilden nedan.) På den andra sidan sitter företag som fuskar i verkligheten och företag som man upplever eller tror att de fuskar.

För att upprätthålla moralen och för att stödja de företag som upplever sig kämpa mot osund konkurrens är det viktigt att företagen får stöd både i ord och handling som gör det möjligt att fortsätta sin verksamhet och i bästa fall även utveckla densamma.

Flera branscher, oftast gäller det personalintensiva företag, har under senare år skapat rubriker i media tillsammans med ord som svartarbete, slavavtal, fuskarbete och liknande epitet. I de enskilda fall som presenteras i pressen stämmer säkert den bild som framställs. Men om endast denna bild representerar dessa branscher – som exempelvis byggbranschen och andra branscher som av myndigheterna betraktas som riskbranscher – kan det i sin tur leda till att färre seriösa företagare väljer att satsa på branscherna. På samma sätt kan antalet arbetstagare som väljer att utbilda sig inom dessa yrken minska. De kan i stället välja yrken där framtidsutsikterna och arbetsvillkoren upplevs som bättre. Det i sin tur riskerar leda till att marknaden för aktörer som är rent kriminella växer.

Det behövs en balans i beskrivningen av de branscher som myndigheterna idag beskriver och har identifierat som riskbranscher. Och det behövs ett fokus på att underlätta för alla de företag som trots allt är i majoritet, så det blir lätt att göra rätt.

Vems är ansvaret?

Att företag utsätts för oschysst konkurrens beror på brister i flera system och led:

- rent kriminella aktörer som ger sig in på marknaden under falska fasader för att tjäna eller tvätta pengar
- företag som befinner sig på den grå marknaden och som både vill agera vitt och seriöst men som inte drar sig för att runda regelverk ibland
- myndigheter som inte kontrollerar företag som fuskar, i den utsträckning som behövs och så effektivt som behövs
- politiker som inte ser till att myndigheter och företag får tillgång till de verktyg som behövs för att kunna skilja agnarna från vetet eller lämna och ge den information som behövs på rätt sätt
- seriösa företag som inte i tillräcklig omfattning kontrollerar de företag de gör affärer med
- upphandlare som på grund av för små resurser eller rädsla för överprövning inte gör de kontroller och den uppföljning av köpta tjänster som borde göras.

Ansvaret kan inte ligga enbart på en part. Här krävs samarbete och samordning av både myndigheter och offentliga upphandlare men även alla led i det privata näringslivet. Ansvaret måste gå hela vägen upp, från utförare i nedersta ledet till beställaren högst upp.

Samtidigt måste myndigheterna bli mer träffsäkra i sina kontroller och dela med sig av kunskapen till övriga marknaden om var de största riskerna finns och hur företag som finns inom riskzonen kan identifieras.

För att myndigheter och näringslivet ska kunna göra sin del krävs även att politikerna gör sin. När myndigheter pekar på svårigheter att genomföra sina uppdrag på grund av nuvarande lagstiftning måste politikerna vara mer lyhörda och bli snabbare på att åtgärda de problem som påpekas. Ett tydligt exempel på detta är de sekretesshinder som finns idag.

För myndigheterna är information som rör iakttagelser vid utredningar i en annan myndighet, gemensam riskvärdering och möjlighet att dela tips med varandra en del av detta. För företagen och upphandlarna är det att få den offentliga informationen lättillgänglig och begriplig.

Arbetsmarknads- kriminalitetens koppling till organiserad brottslighet

Kriminalitet måste bekämpas

Att all kriminalitet behöver bekämpas är oomstritt. Det är dock viktigt att inse att för att detta ska lyckas behöver både samhället och företagen angripa och motverka brott och regelöverträdelser med flera olika verktyg och åtgärder, och inte sällan från flera håll. Det behövs en förståelse för hur den legala och den illegala marknaden är kopplade till varandra. Brottsligheten innebär inte enbart lidande för individer och företag som drabbas direkt av denna, utan innebär stora kostnader för samhället. En ökad brottslighet – såväl verklig som uppfattad – innebär även en minskad trygghets- känsla, minskad tillit till samhället och samhällets institutioner. Dessutom innebär brottsligheten minskade möjligheter för företag att utvecklas och konkurrera under schyssta villkor och därmed bidra till Sveriges välstånd.

Fokus på arbetsmarknadskriminalitet

Varför är det viktigt att fokusera på arbetsmarknadskriminaliteten? Schysst konkurrens, förtroende för myndigheterna och deras arbete samt konkurrenter som följer regler och lagar är en förutsättning för att företag ska kunna överleva och utvecklas. Om detta inte görs måste det upptäckas och beivras. Det är företagen som kan erbjuda försörjning åt medborgarna, som är en bas för skatter och avgifter som i sin tur är grunden till den offentliga sektorn. För att trygga att spelplanen är likadan för alla företag behöver myndigheterna erbjuda en bra förebyggande verksamhet till stöd för företagen. Arbetet behöver ske i samråd med marknaden och dess parter.

Samhället måste orka att hålla flera bollar i luften samtidigt och förstå hur dessa hänger ihop och interagerar. När det gäller arbetet mot arbetsmarknadskriminalitet finns ett stort behov av realtidskontroller. Att hitta och bevisa överträdelser av arbetstid eller arbetsmiljö, fel behörigheter för visst arbete, illegal arbetskraft eller fusk med personalligare är svårt. Särskilt när arbetet är avslutat och alla verksamma är borta från arbetsplatsen.

Även om konkurrenterna fuskar med ett fåtal regelverk, som vid första anblicken kan verka obetydligt ur ett samhällsperspektiv, blir konsekvenserna stora i längden för de företag som inte är inblandade i den svarta eller grå sektorn. Därmed blir konsekvenserna stora för hela samhället eftersom detta samtidigt understödjer den kriminella ekonomin.

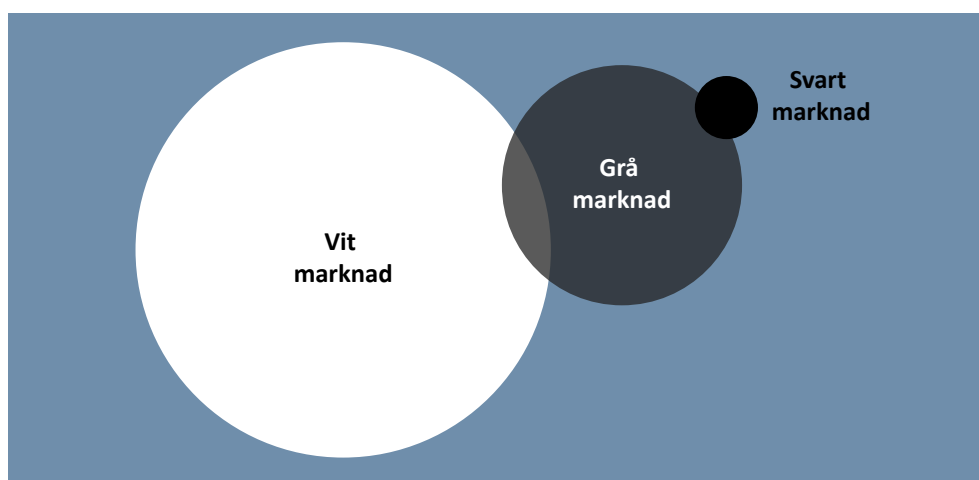
Genom att inte följa regelverk kan konkurrenten minska sina kostnader eller alternativt öka sin lönsamhet. För att lagenliga företag då ska kunna konkurrera krävs att de pressar sina priser, eller så sker detta på bekostnad av vinst och därmed framtida investeringar.

För att den vita marknaden ska kunna konkurrera under schyssta villkor behöver samhället försämra förutsättningarna för den grå marknaden – de som är beredda att runda regelverk.

Vitt, grått och svart – det hänger ihop

Inom alla branscher finns olika sfärer av företag och företagare som förhåller sig till varandra. Som tidigare konstaterats önskar de allra flesta agera inom fastställda regelverk – den vita marknaden. Den grå marknaden består av företag som medvetet, genom vårdslöshet eller slarv, väljer att inte följa alla de regelverk som finns. Den svarta marknaden består av den rent kriminella delen där själva affärsidén är att bryta mot lagen och nyttja företag för att antingen tjäna svarta pengar eller tvätta kriminella pengar.

Den grå marknaden är en förutsättning för den svarta ekonomin, som annars skulle själv dö i brist på marknad. (Se bilden nedan.) Omfattningen i kronor av den grå marknaden är okänd. Men effekten av den är känd genom de olika enkätundersökningar¹ där runt vart femte företag säger sig vara utsatt för osund konkurrens.

¹ Skatteverkets årliga enkätundersökningar riktade till företag

För att de aktörer som ägnar sig åt ekonomisk brottslighet inom sfären för den organiserade brottsligheten ska kunna göra en avans, tvätta pengar eller växa behövs möjlighet att göra affärer med företag utanför den kriminella marknaden och de egna företagen.

Den grå marknaden kan kallas möjliggörare – företag med ägare som gör det möjligt för den organiserade ekonomiska brottsligheten att tjäna pengar. Detta kan ske medvetet eller omedvetet på grund av bristande kompetens. Oavsett skäl innebär detta ett möjliggörande för den organiserade ekonomiska brottsligheten att etablera sig och växa på bekostnad av de legala aktörerna och deras företag. Den svarta och grå sektorn innebär en press på de seriösa och legala företagen eftersom det i den grå sektorn finns möjligheter till prispress – eller ökad lönsamhet – då lagar och regelverk inte följs.

Koppling mellan arbetsmarknadskriminalitet och arbetslivskriminalitet

Som nämnts tidigare bör begreppet arbetsmarknadskriminalitet införas – ett begrepp som inkluderar alla de aktiviteter som idag sker på den svenska marknaden med syfte att underminera för företag att bedriva sin verksamhet under schyssta villkor.

En del av arbetsmarknadskriminaliteten består av arbetslivskriminalitet, det vill säga kriminalitet i arbetslivet. Men begreppet arbetslivskriminalitet sätter fokus på arbetstagarna och arbetslivet, när ursprunget för allt fusk sker i och mot företag, vilket i sin tur leder till konsekvenser för arbetslivet. Men konsekvenserna blir som nämnts tidigare mer omfattande än så. Arbetsmarknadskriminaliteten innebär en konsekvens för hela samhället, där en av de negativa aspekterna är den möjlighet som detta ger den organiserade brottsligheten till ökad avans och inflytande.

Att bli en del av den grå marknaden kan vara en medveten handling för att exempelvis klara den egna upplevda konkurrenssituationen. Antalet kontroller från myndigheter är dessutom relativt få – under 2021 genomförde den myndighetsgemensamma insatsen A-krim¹ lite drygt 1 000 besök hos företag, vilket kan jämföras med att det bara inom byggbranschen finns över 110 000 företag. Totalt i Sverige finns runt 1,2 miljoner aktiva företag². Upptäcktsrisken ifall ett företag fuskar med olika överträdelser är således liten. Om marknaden av såväl myndigheter som media dessutom beskrivs som infiltrerad av korrupta och kriminella företagare, så blir sannolikt viljan att göra rätt mindre.

Vid studier av lönsamhet för den organiserade brottsligheten är det oomtvistat att kostnaderna för ekobrottsverksamhet är låga jämfört med exempelvis vapen- och narkotikabrott. Den organiserade brottsligheten skulle tvingas leva i en vad Brå kallar akvarieekonomi³ om den inte hade kunnat kopplas till övrig ekonomi inom den etablerade marknaden. Det är här den grå marknaden får sin betydelse. Och den grå marknaden styrs av företag, varför fokus behöver vara på dem.

² Statistik från Ekonomifakta

³ BRÅ 2015:22

Det grå fusket

I flera olika rapporter⁴ beskrivs de regelverk som varken den svarta eller den grå marknaden följer. Det kan röra sig om stränga säkerhetsföreskrifter i byggbranschen och ingripande hygienkrav i livsmedelsbranschen. Företag ska även följa lagar kring arbetstid och bemanning, och måste ibland göra investeringar för att följa miljöföreskrifter. Dessa och många andra krav leder till höga kostnader för företagen och kan komma att påverka resultatet negativt. Det kan innebära att takläggare saknar säkerhetslinor, livsmedel märks och stämplas om och att miljöfarligt avfall dumpas i naturen.

Att lagar och förordningar inte följs är många gånger ett medvetet val av företaget, men kan även vara en följd av okunskap kring lagstiftningen. Nästan uteslutande är detta fusk ett brott mot specialstraffrättsliga författningar så länge som fusk och regelöverträdelserna sker på den grå marknaden. Det finns ett hundratal olika brott enligt specialstraffrättsliga författningar, men dessa glöms ofta bort eller hamnar i skymundan när mer kända och uppseendeväckande ekobrott diskuteras. Ändå är det oftast dessa brott som aktualiseras på den grå marknaden – brott som leder till att kostnaderna minskar och företagets resultat förbättras. Sannolikt är en inte oväsentlig del av den ekonomiska brottsligheten av denna karaktär.⁵ Och dessa brott måste upptäckas och beivras i realtid.

Vid de myndighetsgemensamma realtidskontroller som sker och skett inom ramen för uppdraget mot arbetslivskriminalitet – A-krim – är de mest frekventa

- fel gällande skyddsutrustning
- fel gällande personalliggare
- fel kopplade till utländska företag eller anställda.

De två första punkterna beror på medvetna handlingar eller slarv. Den sista punkten är antingen medveten eller beror på okunskap.

⁴ Brå 2003:10, Brå 2004:1, Kellgren och Rosenlöf 2014, Konkurrensverket 2015:4, SOU 1997:111, Skinnari och Korsell 2015, Slapper och Tombs 1999, Träskman 2014)

⁵ BRÅ 2015:22

Konkurrens och behov av utländska företag

Att samarbeta med utländska företag och anlita utländsk arbetskraft

Mycket av det fusk och de fel som upptäckts vid myndighetsgemensamma kontroller – och mycket av den illojala konkurrens som rapporteras av företag – kan kopplas till såväl utländska företag som utländska arbetstagare. Inte minst har detta visat sig gälla företag från Östeuropa. Detta har bland annat rapporterats i Bygghandelskommissionens slutrapport 2022. Felen består i allt från att företagen inte rapporterats i Arbetsmiljöverkets utstationeringsregister, till felaktig hantering av traktamente i förhållande till lön och ren exploatering av illegal arbetskraft.

Att göra affärer med företag från andra länder komplicerar möjligheten att kontrollera vem som man gör affär med. Dels är det svårt att hitta både historisk och aktuell information om utländska företag. Dels behöver man söka informationen hos flera olika myndigheter för att hitta vad som är tillgängligt.

Om man som företagare önskar kontrollera uppgifter om ett utländskt företag krävs idag att man vänder sig till flera olika myndigheter:

- Skatteverket – för att se om företaget är registrerat som arbetsgivare, är momsregistrerat när det är aktuellt och har F-skatt samt om aktuella skatter och avgifter har rapporterats
- Arbetsmiljöverket – för att se om företaget har rapporterat in uppgifter om anställda etc. till utstationeringsregistret
- Försäkringskassan – om företagets anställda har A1-intyg och företaget då i vissa lägen inte behöver rapportera sociala avgifter och företagets anställda är kvar i sitt hemlands socialförsäkring
- Migrationsverket – för kontroll av om företagets anställda har rätt att arbeta i landet.

Inhämtad information behöver senare analyseras. För ett enskilt företag kräver detta omfattande kunskap om hur regelverk samverkar och påverkar varandra.

Företagens möjligheter att göra rätt

Det finns idag få legala krav på privata företag att kontrollera sina underentreprenörer- eller under-entreprenörer. I dagsläget finns i princip ett enda krav: att kontrollera om de företag som man köper tjänster från har F-skatt. Än mindre finns det krav på företagen att göra fördjupade kontroller av de utländska företag som man som svenskt företag valt, eller funderat på, att göra affärer med.

Men genom att hämta in och analysera information om de företag som man gör affärer med skapar man förutsättningar för schyssta affärer med företag som vill bidra till den vita legala marknaden. Det gäller både svenska och utländska affärspartner. Seriösa företag borgar i större utsträckning för bättre kvalitet och säkrare leveranser, och därmed tryggare affärsrelationer. Det är även av intresse att kunna kontrollera sina affärsrelationer för att förhindra att det egna företaget blir en del av arbetsmarknads-kriminaliteten.

Tillgänglig information om utländska företag är mycket mer begränsad jämfört med informationen om svenska företag. Regelverken kring de utländska företagen är också mer komplexa och kräver god kunskap för en som ska kontrollera och analysera dessa. Dessutom är regelverken kring de utländska företagen även komplexa och kan kräva gedigen kunskap för att kunna bedömas den information som hämtas in.

Från såväl politiskt håll som från myndigheter sägs oftast att det ska vara lätt att göra rätt. Det verkar inte gälla för företag som gör affärer med företag från andra länder. Det måste bli möjligt att både göra affärer med utländska företag och att göra rätt. En del i detta är att stödja företag och upphandlare med dessa analyser och att lättare tillhandahålla den information som behövs.

Information behöver analyseras och förstås

Den information som idag hämtas in från flera olika myndigheter och plattformar, behöver tolkas för korrekt analys. Informationen som lämnas av myndigheterna idag, till företagen och de offentliga upphandlarna, är rena faktauppgifter. Dessa lämnas utan analys, värdering eller annan förklaring till vad informationen betyder för företaget och dess relation med det utländska företaget.

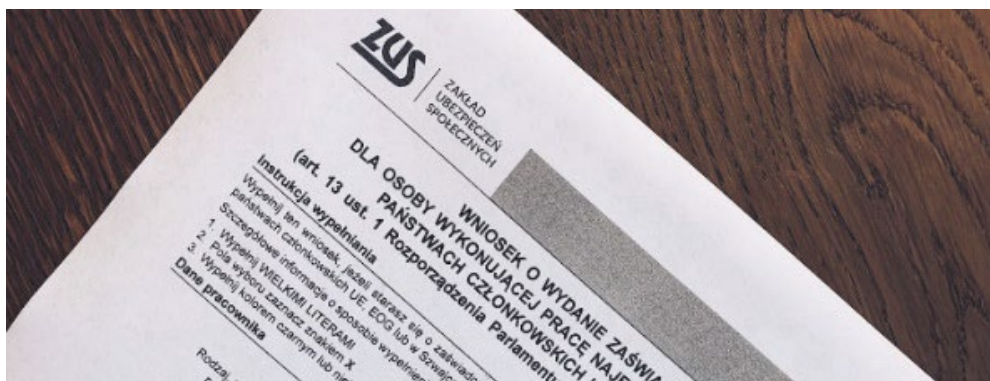
Företagen får på egen hand försöka värdera de enskilda uppgifterna och hur dessa uppgifter förhåller sig till andra inhämtade uppgifter från andra myndigheter. Här måste myndigheterna bli bättre på att guida företagen rätt så att de har möjlighet att upptäcka varningssignaler i tid. Men sekretesslagstiftningen behöver även ses över så att företagen får tillräckligt med uppgifter för att kunna bedöma sina affärsrelationer.

Ett exempel på den problematik som finns idag är följande:

Bemanningsföretaget Livia OÜ anlitas av Bosses AB. 10 personer ska utföra arbete under ett halvår. Lagen säger att Livia OÜ ska låta registrera sina arbetstagare i Arbetsmiljöverkets utstationeringsregister senast den dag arbetet börjar. Samtidigt ska Livia OÜ registrera sig som arbetsgivare hos Skatteverket och betala in källskatt på den lön som deras personal får för sitt arbete i Sverige. Om Bosses AB vill kontrollera om Livia OÜ gör rätt mot de svenska myndigheterna måste aktiebolaget hämta information hos två myndigheter. Men trots inhämtad information kan en säker bedömning inte göras. Uppgifterna i utstationeringsregistret är offentliga och registreringen som arbetsgivare är offentlig, men uppgiften om källskatt har redovisats och betalats in – och för hur många – är sekretessbelagd. Det går därför inte att göra rimlighetsbedömningar utifrån den egna affärsrelationen med utländska företag. För de företag som idag försöker värdera och riskvärdera de kunder och leverantörer de har – utifrån de offentliga uppgifter som företaget har tillgång till – krävs en betydande administrativ insats, eller att företaget köper in kompetens från en annan aktör med den kvalifikationen.

Fri rörlighet och socialförsäkringsregler

EU-medborgare som arbetar i ett annat EU-land ska tillhöra det landets socialförsäkring. Det finns möjlighet för en sådan arbetstagare att i stället välja att vara kvar i sitt hemlands försäkring. Denne ansöker då hos sin behöriga myndighet om en så kallad A1:a.

Då villkoren och avgifterna som arbetsgivaren ska betala varierar mellan länderna finns idag ett fusk med oriktiga A1:or. Behörig myndighet för socialförsäkringen är i Sverige Försäkringskassan, medan den myndighet som har att besluta om socialförsäkringsavgift är Skatteverket. Något register över var de utländska medborgare som arbetar i Sverige har sin socialförsäkring finns inte. Dessutom stoppar sekretessregler idag möjligheten för Skatteverket att delge Försäkringskassan upptäckten av oriktiga A1:or.

Detta innebär att personer som inte har äkta A1:or kan hamna mellan stolarna, alltså mellan olika myndigheter, om olyckan är framme och de då inte tillhör något lands försäkring.

Problemet är inte unikt för Sverige, utan finns i flera EU-länder, främst i den norra delen av EU. Förslag har diskuterats om att skapa ett EU-gemensamt register över samtliga medborgares socialförsäkringstillhörighet, men än finns inget sådant förslag att ta ställning till. Idag har olika länder i EU olika inhemska lösningar.

Avsaknad av information om rättigheter

De flesta företag – svenska som utländska – gör sitt bästa för att leva upp till de regelverk som berör dem. När grövre fel av arbetskraftsexploatering upptäcks kan det dock konstateras att det sker i utländska företag, som agerar underentreprenör eller under-underentreprenörer åt svenska företag. Myndigheterna har konstaterat att det finns större risker för avarter som lönedumpning eller usla boende- och arbetsmiljöer hos utländska företag inom arbetsintensiva branscher. För närvarande är riskerna störst hos företag från forna Sovjetunionen. Myndigheterna har hittills inte rapporterat om slavliknande förhållanden för svenska medarbetare i svenska bolag. Det kan däremot konstateras att när myndigheterna upptäcker dessa företag och deras anställda, har det funnits brister i det upphandlande företags arbete med kontroll av sina underentreprenörer.

En del av denna förklaring är att svenska arbetstagare är medvetna om sina rättigheter och hur man, om dessa kränks, söker hjälp och stöd för att åtgärda dem.

Trots allvarlig kritik i Riksrevisionsverkets rapport 2020⁶, där det bland annat konstateras att det saknas lättillgänglig information till utländsk arbetskraft om vilka rättigheter de har och var de kan vända sig för att få stöd, har arbetet inte påbörjats. Idag finns endast ett initiativ från Östersjörådet (CBSS), som tillsammans med Jämställdhetsmyndigheten drivit en kampanj för att uppmärksamma medborgare från Ukraina, Bulgarien, Polen och Rumänien om vilka krav man bör ställa på sin arbetsgivare innan man tar en anställning i Sverige.

Den myndighet som har rätten att identifiera arbetskraft vid kontrollbesök och tillsyn hos företagen är Polismyndigheten. Andra myndigheter – som Arbetsmiljöverket och Skatteverket – kan vid kontroller misstänka illegal arbetskraft² men har inte rätt att

kräva legitimation. Detta innebär att illegal arbetskraft endast kan identifieras under förutsättning att polisen har möjlighet att följa med ut på kontroller och tillsyn. Då det för polisen innebär en stor personell resurs att omhänderta individer, har polisen inte alltid möjlighet att eftersöka fler än de man stöter på tidigt i en kontroll. Inre utlänningskontroll är en uppgift som ska kunna utföras av samtliga poliser, inte enbart av gränspolisen.

Trots kritik av Riksrevisionen – och trots kritik av Europarådets konvention om åtgärder mot människohandel – består effekten av upptäckta illegala arbetstagare oftast av att polisen, efter att ha upptäckt dessa, griper dem och avvisar dem ur landet. De som utsatts för arbetskraftsexploatering och misstänkt människohandel har rätt till exempelvis betänketid för att överväga om de önskar bidra i en eventuell kommande brottsprocess. Detta är oftast en förutsättning för att få huvudmannen bakom exploateringen fälld. Med liten kännedom om rättigheter och med stor risk för att hamna i onåd hos tidigare arbetsgivare och helt förlora möjlighet till lön, är detta något som sällan sker – oftast beroende på resursbrist hos polisen och informationsbrist från polisen.

Då hela den lagstiftning som finns rörande brott mot utlänningslagen inte används, får samhället inte den effekt som är tänkt utifrån gällande lagstiftning. Företaget som anlitat utländska aktörer som tillhandahållit illegal arbetskraft går fritt eller får i värsta fall enbart en lägre bot.

Att anlita en individ som saknar rätt att arbeta i landet är ett brott mot utlänningslagens § 5, kapitel 20⁷. Det finns även krav på företagen enligt 20:12 och 20:12a, som innebär att arbetsgivaren är skyldig att betala en särskild avgift om inte utlännen har arbetstillstånd.

Enligt § 9, samma kapitel och lag, kan den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige utan tillstånd, dömas till fängelse för organiserad människosmuggling. Om det bedöms grovt kan straffet bli upp till 6 års fängelse. Oriktiga uppgifter likställs med avsaknad av tillstånd.

Med tanke på ovanstående borde, även med rådande sekretesslagstiftning, myndigheterna kunna samordna sin verksamhet och sitt arbete bättre för att få större effekt när illegal arbetskraft upptäcks. Polismyndigheten har möjlighet att lämna över informationen till såväl Skatteverket som Migrationsverket, Arbetsförmedlingen och Åklagarmyndigheten för åtgärd mot företaget.

Det finns ingen statistik förd av myndigheterna om i vilken omfattning detta skett, men vid samtal med olika representanter från regeringsuppdraget A-krim framgår att det endast sker undantagsvis.

⁷ Till böter döms en utlänning som uppsåtligt eller av oaktsamhet uppehåller sig i Sverige utan föreskrivet tillstånd och utan att utlännen har ansökt om ett sådant tillstånd eller en förundersökningsledare har ansökt om tidsbegränsat uppehållstillstånd för utlännen med stöd av 5 kap. 15 §.

Problemet med arbetskraftsexploatering är identifierat av såväl myndigheter och organisationer som företag, men möjliga åtgärder är inte vidtagna.

- Myndigheterna måste bli bättre på att utnyttja och föra över den information som är möjlig att föra över inom rådande lagstiftning, så att full effekt når huvudmännen och företagen som gör avans på exploateringen.
- En förutsättning är att sekretesslagstiftningen ändras så att alla myndigheter som misstänker felaktigheter kan lämna över uppgifterna till relevanta myndigheter.
- Information till presumtiva offer för arbetskraftsexploatering måste tas fram och göras tillgänglig för alla utländska arbetstagare som kommer och arbetar i Sverige.
- Det måste bli enklare för seriösa företagare att göra kontroll av utländska leverantörer, utan att köpa in olika typer av tjänster eller bygga ut företagets administrativa verksamhet.
- Myndigheternas kontroller behöver fokuseras på de mest riskfyllda företagen och projekten.

Kompetensbrist och brist på inhemsk arbetskraft

Sverige är i behov av utländsk kompetens inom flera branscher, och flera branscher saknar även resurser för okvalificerat arbete. Vi är med andra ord beroende av att anlita utländska företag och deras anställda. Majoriteten av de utländska företagen som är verksamma i landet är seriösa och agerar inom de lagar och förordningar som gäller. Men risken ökar vid inhyrning av utländsk personal och anlitan av utländska företag. Detta då problemen med att kontrollera företaget är mindre när man anlitar ett svenskt företag. Det blir därför viktigt, för alla parter, att en korrekt jämförelse och bedömning kan göras även av utländska företag. Detta så att marknaden inte undermineras av oseriösa företag som idag utnyttjar myndigheternas oförmåga till kommunikation och kontroll, kombinerat med de svenska företagens svårigheter att kontrollera sina utländska affärsrelationer.

Det faktiska behovet av att kunna göra affärer med företag från andra länder är stort. Ibland beroende på specialkompetens, men även i många fall beroende på ren resursbrist vad gäller antalet arbetstagare även för okvalificerade arbeten. Inom den gröna näringen men även inom byggbranschen rapporteras årligen om svårigheter att få tag i tillräckligt med inhemsk arbetskraft. Politiken och myndigheterna behöver därför underlätta för företagen att göra rätt.

Konsekvenserna av stopp för arbetskraftsinvandring går att läsa mer om i Svenskt Näringslivs rapport ”När pandemin satte stopp för arbetskraftsinvandringen”. Där framgår bland annat hur begränsade möjligheter till arbetskraftsinvandring slår mot vissa branscher.⁸

⁸ https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/arbetsmarknadspolitik/nar-pandemin-satte-stopp-for-arbetskraftsinvandringen_1161813.html

Samverkan svaret på allt?

Politiska beslut anger fokus

Myndigheternas uppdrag baserar sig på politiska beslut. Hur myndigheterna ska samverka regleras i förvaltningslagen (2017:900) och myndighetsförordningen (2007:515). Bestämmelser om samverkan kan också finnas inom regelverk för enskilda förmåner. Dessutom ingår ofta samverkansuppdrag i regeringens styrning av enskilda myndigheter. En del av dessa beslut formuleras i särskilda uppdrag och beskrivs då oftast i de årliga regleringsbrev som myndigheterna får. Och en del av de särskilda uppdrag som tecknas i regleringsbrev blir senare en del av myndighetens löpande verksamhet och uppdrag. De politiska beslutsfattarna har även möjlighet att förändra och styra uppdragen genom att bland annat skriva tilläggsdirektiv.

2009 beslutade dåvarande regering om en myndighetsgemensam samverkan mot organiserad brottslighet – idag ingår 12 myndigheter i den satsningen, och insatsen leds av Polismyndigheten. Under åren har politiken bland annat gett tilläggsdirektiv om särskilda satsningar på utsatta områden.

2015 gav regeringen Arbetsmiljöverket i uppdrag att, tillsammans med 11 andra myndigheter, jobba mot osund konkurrens i arbetslivet. Uppdraget ändrades 2018 till att gälla ett myndighetsgemensamt arbete under ledning av Arbetsmiljöverket mot fusk, regelöverträdelse och annan brottslighet i arbetslivet. En viss ändring av medverkande myndigheter har skett över åren och nu ingår 9 myndigheter.

Vad som ska göras styrs av politiska beslut. Hur det ska göras styrs däremot av myndigheten som leder det operativa arbetet i samverkan med deltagande myndigheter och genom en av myndigheterna framtagen organisation.

Den så kallade OB-satsningen⁹ leds av Polismyndigheten, och uppdraget mot fusk, regelöverträdelse och annan brottslighet i arbetslivet (numera kallat A-krim) leds av Arbetsmiljöverket. Detta innebär att det är två olika departement som beslutat om och ytterst styr arbetet – Justitiedepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet. Ett av problemen med detta är att departementen inte har samordnat uppdragen och att hänsyn därför inte har tagits till gränsdragning kontra möjliga synergieffekter.

I tabellen på nästa sida framgår vilka likheter och olikheter som finns i uppdragen.

⁹ Myndighetsgemensam insats mot Organiserad Brottslighet

	OB	A-krim
Beslutande departement	Justitiedepartementet	Arbetsmarknadsdepartementet
Syfte	Myndigheterna ska gemensamt bekämpa den organiserade brottsligheten genom brottsförebyggande åtgärder, administrativa åtgärder, exekutiva åtgärder, lagföring och återtagande av brottsvinster.	Myndigheterna ska gemensamt bekämpa fusk, regelöverträdelser och annan brottslighet i arbetslivet.
Deltagande myndigheter	Myndigheterna som ingår i satsningen är Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Kustbevakningen, Migrationsverket, Polisen, Skatteverket, Säkerhetspolisen, Tullverket och Åklagarmyndigheten.	Myndigheter som ingår i uppdraget är Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Polisen, Skatteverket och Åklagarmyndigheten.
	Ytterligare 9 myndigheter ingår som nätverksmyndigheter: Arbetsmiljöverket, Bolagsverket, Centrala studiestödsnämnden, Finansinspektionen, Inspektionen för vård och omsorg, Pensionsmyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Transportstyrelsen samt länsstyrelsen i Stockholms län som samordnar övriga länsstyrelser i satsningen.	
Har tillgång till underrättelseverksamhet	ja	nej
Antal geografiska zoner/regioner	7	7
Leds av	Polisen	Arbetsmiljöverket
Har sekretessbrytande regelverk	ja	nej

Samverkan på längden och tvären

En kartläggning av aktiva myndighetsnätverk och forum genomfördes av KUT-delegationen under 2017. Både i den och i en rapport om myndigheternas arbete med misstänkta bidragsbrott (SOU 2022:37) konstateras att alla de samverkansinitiativ som pågår mellan myndigheterna och syftena för samverkan inte alltid är tydliga. Brå har exempelvis listat åtta olika samverkansgrupper och nätverk som de ansvarar för, dit flera myndigheter är kopplade och som alla gäller brottsförebyggande arbete.

Bland de stora regeringsuppdragen märks satsningen mot organiserad brottslighet som involverar 12 myndigheter, och regeringsuppdraget mot arbetslivskriminalitet som involverar 9 myndigheter. Båda de uppdragen är operativa, det vill säga man arbetar med tillsyn, kontroll och lagföring i olika grad.

Samtidigt har myndigheterna skapat ett eget initiativ – MUR – som står för motståndskraft hos utbetalande och rättsvårdande myndigheter där 18 olika myndigheter deltar.

Myndigheterna deltar med andra ord i olika former av samverkan som har kopplingar till arbetet med att motverka felaktiga utbetalningar, motverka organiserad brottslighet, motverka arbetslivskriminalitet och samverka kring olika förebyggande åtgärder.

Utöver ovanstående pågår många projekt på såväl nationell som regional och lokal nivå mellan myndigheter, kommuner och andra intressenter som branschorganisationer och fackliga organisationer.

Däremot finns ingen övergripande plan för hur dessa olika uppdrag ska kopplas till varandra och prioriteras. Därmed finns heller ingen överblick över när samverkan och nätverk överlappar varandra eller när olika problem hamnar mellan stolarna för att man från enskilda nätverk tror att det är någon annans uppgift att lösa problemet.

Överblick saknas

Av SOU 2022:37 framgår att flera myndighetsrepresentanter anser att den samverkan som redan pågår inte alltid är effektiv eller leder till något resultat. Det är också svårt för både myndigheter och beslutsfattare och andra att få en överblick över alla projekt som pågår och dessutom bidra med resurser till samtliga. Enligt flera myndighetsrepresentanter föreligger det risk för dubbelarbete, att arbetet blir splittrat eller att frågor hamnar mellan stolarna. Det finns därför anledning att se över de samverkansinitiativ som finns – såväl reglerade som frivilliga – för att renodla och förtydliga syfte, ansvar och uppgifter och därmed öka effektiviteten.

Myndigheter och beslutsfattare borde ta ett steg tillbaka och se över vilken samverkan som behövs och vilka förutsättningar som finns för den i form av såväl lagstiftning som resurser. När problem identifieras idag fattas inte beslut om konkreta åtgärder – trots att det oftast finns flera utredningar som redan tidigare identifierat samma problem – i stället startas ett nytt nätverk, en ny samverkan eller en ny utredning. Troligen upplever man då från beslutshåll – men även myndighetshåll – att en åtgärd satts in. Både politiker och myndigheter måste bli modigare och våga fatta beslut om de åtgärder som olika utredningar visat – exempelvis alla utredningar som gäller behovet av sekretesslättnader mellan myndigheter – istället för att tillsätta nya utredningar.

Den samverkan som är beslutad för att motverka fusk, regelöverträdelser och annan brottslighet i arbetslivet beskrivs lite närmare i nästa avsnitt.

Regeringsuppdrag mot arbetslivskriminalitet

Idag finns ett regeringsuppdrag lämnat av föregående regering till 9 olika myndigheter¹⁰. Myndigheterna ska samverka under ledning av Arbetsmiljöverket. Uppdraget är att arbeta mot fusk, regelöverträdelser och annan brottslighet i arbetslivet. Urvalet på de kontroller och den tillsyn som myndigheterna gör idag utgår främst från tips som

¹⁰ Arbetsförmedlingen, Arbetsmiljöverket, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Jämställdhetsmyndigheten, Migrationsverket, Polismyndigheten, Skatteverket och Åklagarmyndigheten

Arbetsmiljöverket eller Polismyndigheten erhållit och delger övriga myndigheter. Dessa tips lämnas i sin tur till någon av de sju regionala grupperna för åtgärd i form av tillsyn och kontroll.

Till skillnad från satsningen mot organiserad brottslighet finns inom ramen för detta uppdrag inga sekretessbrytande regler.

Nuvarande sekretesslagstiftning omöjliggör för exempelvis Skatteverket att lämna tips eller värdera de tips som en annan myndighet lämnat. Konsekvensen av detta är att kontrollerna och tillsynen i för låg omfattning träffar företag som inte följer regelverket. Exempelvis upptäcker Skatteverket fel i personalliggare endast i runt 20–30 procent av besöken, och endast 1–2 procent av samtliga besök leder till en fördjupad utredning på Skatteverket. Av den statistik som rapporterats framgår att antalet utredningar och sanktioner hos myndigheter som Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan, Migrationsverket och Jämställdhetsmyndigheten i princip är noll.

Konsekvensen av den uteblivna träffsäkerheten vid kontrollerna innebär att företag som sköter sig drabbas av administrativa kostnader och att myndigheternas personal får ägna tid till kontroller av fel företag. Detta är en konsekvens av nuvarande sekretesslagstiftning. Kritiken mot de sekretesshinder som finns har framförts av både myndigheter och branschorganisationer sedan denna myndighetssamverkan startade 2015.

Kontrollen och tillsynen blir med andra ord nästan verkningslös. I stället för att agera mot företag som rundar regelverk och fuskar med regelverken, möter myndigheterna i för stor utsträckning fel företag.

AKC – samlokalisering av det myndighets-gemensamma arbetet

Idag har myndigheterna fått i uppdrag att samlokalisera sin verksamhet, så kallade AKC:er som står för arbetskriminalitetscenter. Samlokaliseringen sker i polisens lokaler. Skapandet av de fysiska kontoren i de sju olika regionerna ska enligt det uppdrag som getts till myndigheterna vara klart senast sista december 2023.

Att skapa fysiska gemensamma kontor utan tekniska och rättsliga förutsättningar är inget som gynnar det myndighetsgemensamma arbetet. Fördelarna med att kunna samverka med rätt kompetens, oavsett vilken ort som tjänstemannen är placerad på, försvinner antingen helt och hållet eller till viss del då det går åt tid till resor. Dessutom försvinner inte den sekretessproblematik som är det största hindret för samverkan, bara för att tjänstemännen byter möteslokal.

De politiska besluten bör i stället reda ut och ta fram rättsliga och tekniska förutsättningar samt krav på uppföljning av den verksamhet som myndigheterna genomför i praktiken.

Sekretesslagstiftningen måste ändras

För att nå den effekt som både behövs och önskas måste samtliga myndigheter kunna delge varandra förslag på kontroller. Man behöver även gemensamt kunna riskvärdera dessa så att rätt myndigheter går ut på kontroll och tillsyn. Dessutom behöver de myndigheter som är ute på kontroll kunna delge andra myndigheter och offentliga funktioner¹¹ iakttagelser som kan komma att påverka deras verksamhet och beslutsfattande. Först när detta är möjligt kan myndigheterna göra skillnad till stöd för de seriösa företagen.

Bara under senare år har ett flertal utredningar startats av de politiska beslutsfattarna gällande sekretessen¹². Samtliga har beskrivit den sekretessproblematik som innebär att myndigheterna inte kan arbeta effektivt tillsammans, trots uppdrag att göra så. Konsekvensen av dessa utredningar, och alla de myndighetsrapporter som kompletterat dessa, blev ännu en utredning. Den senaste utredningen – DS 2022:13 – lades fram under sommaren 2022 och visar även den på samma problematik som tidigare utredningar. Även om de flesta som lämnat remissvar på utredningen ställer sig positiva till föreslagna förändringar, finns även påpekanden om tolkningsproblem som kan komma framöver. Förslaget säger exempelvis att uppgifter kan överlämnas om de behövs hos en annan myndighet för att kunna utföra denna myndighets författningsreglerade verksamhet. Med den skrivningen är det oklart om exempelvis myndighetssamverkan ingår, även om den är uttalad i regleringsbrev, eftersom denna inte är författningsreglerad.

Om förslagen genomförs är de ett steg framåt, men inte lösningen på hela problematiken. Det är viktigt att man följer hur förslagen – om de blir lag – kommer användas och tolkas i praktiken, så att de får tänkt effekt. Det gäller för både myndigheterna och politikerna att löpande följa upp hur eventuellt kommande ändringar påverkar det operativa arbetet och löpande göra analyser av vad som behöver förtydligas eller förändras i sekretesslagstiftningen. Här gäller det att hålla i och hålla ut, så att förändringar ger den effekt som behövs för att stödja både företag och samhället i stort.

Det finns även andra sekretesshinder som behöver regleras. Alltifrån uppgift över antal anställda som en lämnad arbetsgivardeklaration avser, inrapporterad och betald källskatt, till aktuell skuld på skattekontot – för att nämna några. Detta är uppgifter som är viktiga för att alla, det vill säga även företag och upphandlare, ska kunna bidra till att minska arbetsmarknadskriminaliteten.

¹¹ Exv oegentligheter som kan komma att påverka kommunala beslut

¹² SOU 2017:37, SOU 2020:35, DS 2021:1

Ju fler kockar desto ... Eller hur det borde vara

Att koppla samman många myndigheter, där dessutom de flesta inte har möjlighet att agera ute på fältet, är ineffektivt och ett resursslöseri för myndigheterna.

Fler myndigheter kräver en större organisation än om exempelvis de tre mest operativa myndigheterna – Arbetsmiljöverket, Polismyndigheten och Skatteverket – skulle ansvara för arbetet med det som idag kallas A-krim.

De övriga myndigheterna som idag är kopplade till uppdraget borde i stället – tillsammans med andra relevanta myndigheter som exempelvis Tullverket och Kronofogdemyndigheten – kunna bidra i en yttre ring som lämnar tips, tar emot tips och är delaktig i riskvärdering avseende vilka områden som bör prioriteras för att åstadkomma en minskning av arbetsmarknadskriminaliteten.

Förmåga att leda

Men det krävs även att det myndighetsgemensamma arbetet, oavsett om det är tre, nio eller fler myndigheter som ingår, leds av en myndighet som har den förmågan genom erfarenhet, kompetens, och organisation – något som krävs för att leda och styra det givna uppdraget. Den myndighet som har bäst erfarenhet av detta är Skatteverket, som arbetar såväl med att kontrollera företag som att riskvärdera branscher och företag samt med förebyggande verksamhet riktad till företag. Ansvaret bör alltså föras över till Skatteverket, både på grund av sina andra uppdrag, sin storlek och den information som myndigheten råder över.

Delegationen mot arbetslivskriminalitet har fått i uppdrag att se över hur en myndighetsgemensam tipsfunktion skulle kunna byggas upp. Även av detta skäl är det lämpligast att föra över ledartröjan till en ny myndighet, där strukturerna för tipshantering redan finns och där riskvärdering och överlämnande av ärenden internt och till andra myndigheter skulle kunna hanteras så snart som rättsliga förutsättningar för detta finns.

Nuvarande ansvarig myndighet, Arbetsmiljöverket, har inte de förutsättningar som krävs för att leda arbetet – varken erfarenhetsmässigt, organisatoriskt eller resursmässigt.

Tydligare syfte

Beslutsfattarna behöver föra över uppdraget till en mer lämpad myndighet, men även definiera uppdraget tydligare vad gäller syftet. Idag vacklar uppdraget mellan

- att i första hand vara underställd partner till regeringsuppdraget mot organiserad brottslighet och då fokusera på brottsligheten i arbetslivet och de aktörer som finns kopplade till denna, vilket leder till färre men mer omfattande utredningar
- att i första hand arbeta mot osund konkurrens och då vara mer fokuserat på frekventa kontroller och tillsynsbesök fokuserade på regelöverträdelser.

Effekten av regeringsuppdraget idag blir därför varken det ena eller det andra, utan leder i stället till frustration inom uppdraget när tolkningen av vad som ska utföras och prioriteras är olika. Och ingenstans har ett område som information till utländska arbetstagare omhändertagits. Trots att de flesta allvarigare felaktigheter upptäcks vid kontroller har inga åtgärder vidtagits så att det ska bli enklare för företagen att göra rätt.

Samverka – men samarbeta på annat sätt

Att samverka är, trots de brister som finns, ett bra och även nödvändigt sätt att försöka jobba med hela den problembild som ska hanteras. Det är en möjlighet att få in flera perspektiv genom erfarenheter från flera myndigheter. Däremot bör uppdraget slimmas vad gäller antal myndigheter och få en tydligare inriktning mot arbetsmarknadskriminalitet.

Myndigheterna behöver också bli bättre på att rapportera effekter som samverkan medför. Idag rapporteras endast antal besök och några av de åtgärder som besöken föranlett. Den uppföljning som idag finns haltar och det saknas en analys av de insatser som görs rent operativt.

Myndigheterna behöver även ta fram en plan på hur man avser att stödja de företag som önskar göra rätt, så att detta blir lätt eller lättare.

Samarbete med andra myndigheter, men även parterna och andra intressenter, bör alltid vara ett naturligt led i myndigheternas verksamhet.

En grundförutsättning är dock att uppdragsgivaren – politikerna – ger myndigheterna de redskap som behövs så att de kan samarbeta. Det kan röra sig om undanröjande av sekreteshinder, men även om att styra myndigheterna så att de gemensamt löser de digitala utmaningar som finns idag – se vidare i nästa avsnitt.

Det samarbete som är prioriterat av beslutsfattarna ska skrivas in i regleringsbrev och följas upp och utvärderas löpande. Den samverkan och det samarbete som inte ger önskade effekter bör ges nya direktiv eller avslutas.

Digitala behov

Digital värld värdigt ett 2020-tal

Det kan inte påpekas nog många gånger att de flesta företagare önskar sköta sitt företag inom de lagar och regelverk som har beslutats. Synpunkter kan finnas på regelverken, men ambitionen hos de flesta företagarna är att hålla sig inom lagens gränslinjer.

Med en mer komplex omvärld, nya aktörer och dessutom en brottslighet som krupit in i näringslivet via företag som utåt sett ser hederliga ut, är det svårt att skilja agnarna från vetet. Åtminstone om man inte har tillgång till den information och kunskap som behövs för att göra denna bedömning.

Digital tillgång till offentliga uppgifter på en plattform

Myndigheterna måste ombesörja att företagen får digital tillgång från en och samma plattform med de offentliga uppgifter som behövs för att innan och under ett samarbete kunna värdera och granska de företag som de gör affärer med – en plattform där samtliga myndigheters offentliga information kan hämtas digitalt i samma format och där stöd för värdering av uppgifterna kan erhållas. Denna plattform bör anpassas så att den även kan ge de offentliga upphandlarna de uppgifter som de har rätt till. Upphandlarna har idag samma problem som de privata företagen vad gäller att hämta in uppgifter som de behöver för att bedöma underlagen de får in i upphandlingsprocessen.

Myndigheterna måste även ta fram ett praktiskt stöd som hjälper företagen att värdera uppgifterna, för att förstå hur olika uppgifter kan växelverka så att risker ökar eller minskar.

Stora företag kan många gånger bära kostnaden själv för den administration som arbetet med att kontrollera sina kunder och leverantörer innebär. Eller så har de möjlighet att köpa denna tjänst av ett annat företag. De flesta företag i Sverige är dock små och medelstora. Det är orimligt att lägga denna administrativa kostnad på dessa företag, som dessutom oftast inte har kunskapen för att kunna värdera uppgifterna.

För att alla företag ska ha möjlighet att säkerställa att man endast gör affärer inom den vita sektorn, behöver myndigheterna se till att underlätta för dessa företag genom ett enkelt digitalt system.

Att ta fram en plattform där alla offentliga uppgifter kan hämtas är något som bör prioriteras, för att företag ska kunna utesluta företag de inte önskar göra affärer med och därmed bidra till en minskning av arbetsmarknadskriminaliteten.

En väg in till myndigheterna

Idag har flera myndigheter behov av samma uppgift från företag eller privatpersoner för att kunna fatta beslut i sin myndighetsutövning. I stället för att myndigheterna ska efterfråga samma uppgift från samma företag eller individ flera gånger, bör den uppgift som lämnats till någon myndighet och som en annan myndighet behöver för sin myndighetsutövning kunna hämtas hos den myndighet som erhållit uppgiften tidigare. Detta minskar arbetet för såväl företag som privatpersoner, samtidigt som det minskar möjligheten för eventuellt bedrägeri som bygger på att företag eller privatpersoner väljer att lämna skilda uppgifter till de myndigheter som efterfrågat dessa och som sen får ut olika och oriktiga resultat.

Myndigheters samverkan och samarbete kräver gemensam digital plattform

Trots en pandemi som medförde en minskning av alla fysiska möten och en övergång till digitala möten, både internt hos myndigheterna och mellan myndigheterna, finns idag inget arbete med att ta fram en plattform där alla myndigheter kan mötas. Myndigheterna har idag flera olika digitala mötesplatser, men oftast är det en eller flera myndigheter som inte kan delta eftersom den egna myndighetens plattform inte tillåter detta.

Med den policy som de flesta myndigheter nu har och som innebär mindre resande och fler digitala möten bör politikerna snarast fatta beslut som innebär att alla myndigheter har möjlighet till gemensamma möten digitalt. Myndigheter förväntas kunna samverka på både lokal och regional nivå. Myndigheternas geografiska indelning, kontorens placering och bemanningen är däremot olika, och för att minska antalet resor och ha med rätt kompetens på mötena behövs gemensamma digitala plattformar. Detta skulle även förbättra möjligheterna för myndigheterna att koppla rätt kompetens till exempelvis beslutade AKC:er.

Sammanfattning

Rapporten belyser de brister som idag finns i samordning och styrning av myndigheternas arbete samt i lagstiftningen och i stödet till privata företag och företagare. En anledning till dessa brister är att politikens utgångspunkt och fokus har varit på arbetslivskriminalitet i stället för arbetsmarknadskriminalitet. Det är i företagen och företagandet som allt har sitt upphov. Företagen bör därför vara utgångspunkten eftersom de kan vara både ”förövare” och ”offer”. Utan en väl fungerande arbetsmarknad minskar möjligheten till bra arbetslivsförhållanden. Samhällets alla aktörer och inte minst politiken behöver säkerställa att sunda villkor gäller på marknaden, så att det är lätt att göra rätt.

Varför är det så viktigt att motverka arbetsmarknadskriminalitet?

Därför är det så viktigt att motverka arbetsmarknadskriminaliteten:

- För att vi vill ha schyssta arbetsplatser med villkor som överenskommits mellan arbetstagare och arbetsgivare vad gäller arbetsmiljö och andra centrala villkor.
- För att samhället ska få in skatter och avgifter i form av till exempel sociala avgifter, moms och inkomstskatter.
- För att samhället i mindre utsträckning ska drabbas av kostnader relaterade till exempelvis dålig arbetsmiljö, och säkerställa att offentliga stöd endast ges till företag som uppfyller villkoren.
- För att schyssta företag ska kunna erbjuda arbeten inom alla sektorer och i hela landet – jobb som i sin tur leder till en ökad möjlighet till minskad segregation.
- För att öka viljan hos såväl företag som dess anställda att vara lojala mot rådande system, lagar och regler – vilket i sin tur leder till minskad korruption och är grunden för vår demokrati.

Vad behöver politikerna och myndigheterna göra?

För att minska omfattningen av arbetsmarknadskriminaliteten behövs beslut som rör flera områden:

- Sekretesslättnader för myndigheter, offentliga aktörer och företag. Information behöver delas i syfte att kunna agera kraftfullt.
- Myndigheterna behöver utveckla sin förebyggande verksamhet så att den inkluderar råd till företagen. Detta så att företagen lättare kan kontrollera sina kunder och leverantörer. Rådgivningen ska inkludera förklaringar och gränsvärden, instruktioner och annat som kan behövas för att företagen ska kunna fatta rätt beslut om sina kunder och leverantörer inför och under en affär.
- Låt myndigheterna få möjlighet att fokusera på sina kärnområden och lämna över information till andra myndigheter. Detta innebär att myndigheter inte alltid måste gå ut på en gemensam kontroll hos ett företag, men att myndigheter vid en myndighetskontroll kan dela med sig till andra myndigheter av de iakttagelser som de kan anta att en annan myndighet behöver.
- Myndigheter bör göra gemensamma riskanalyser för att se vilka branscher, områden, projekt och liknande som kräver en extra insats från flera håll. Riskanalyser bör göras löpande och fokus ska vara ökad risk för osund konkurrens.
- Byt ansvarig myndighet för det myndighetsgemensamma arbetet mot arbetslivskriminalitet – från Arbetsmiljöverket till Skatteverket. Se över antalet involverade myndigheter så att de som deltar kan bidra konstruktivt.
- Ändra namnet på uppdraget och därmed fokus från arbetslivskriminalitet till arbetsmarknadskriminalitet.
- Förbättra uppföljningen av det myndighetsgemensamma arbetet och säkerställ att förslag på åtgärder omhändertas av relevant myndighet eller politiken.
- Utveckla en digital plattform där upphandlare och företag kan hämta all den offentliga information som behövs för att uppfylla LOU respektive frivilligt kontrollera vilka kunder och leverantörer man gör affärer med. Allt i syfte att förebygga arbetsmarknadskriminalitet.
- Utveckla digitala plattformar som möjliggör att information som lämnas till en myndighet kan hämtas upp av andra myndigheter som också efterfrågar informationen för sina beslut.
- Arbeta för ett EU-baserat socialförsäkringsregister – idag har vi fri rörlighet i EU men samtidigt ett stort mörkertal när det gäller var respektive arbetstagare har sitt skyddsnät i form av socialförsäkringar. Detta lockar även till missbruk då kostnaden för sociala avgifter och sociala förmåner varierar mellan länderna.

Slutnoter

i Regeringsuppdraget mot Arbetslivskriminalitet som leds av Arbetsmiljöverket

ii Misstanke om illegal arbetskraft uppstår när personer på en arbetsplats snabbt beger sig därifrån för att inte behöva svara på myndigheternas frågor

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma, 2023